

Buda Ferenc: 1956 és a művészetek

Az előadás a Bács-Kiskun '56/60 című konferencián hangzott el, 2016. október 13-án, Kecskeméten a Városháza dísztermében.

A programot az 1956-os forradalom és szabadságharc 60. évfordulójára létrehozott Emlékbizottság támogatta.

Tisztelt hallgatóim, kedves barátaim és még kedvesebb fiatalok!

Röstellnék ennyi tudós ember után előadást tartani, mert felmérve a hallgatóság türelmét visszaélés volna részemről. Mindazonáltal megemlítem, hogy aki '56-ról egy jó regényt akar olvasni, az olvassa el Karátson Gábor Ötvenhatos regény című művét, megjelent a Helikon kiadó gondozásában 2005-ben. Karátson Gábor sajnos tavaly már elhunyt, a legkiválóbb magyar emberek közé tartozott. Képzőművészek, írók, gondolkodónak egyaránt kimagasló jelenség volt, sajnos ő nem tudta magát menedzselni.

Bocsássák meg nekem, hogy '56 művészetben való tükröződése gyanánt eltekintsek a külföldi sportindulóra írt szövegek méltatásától, mert őrizni szeretném az egészségemet még egy darabig.

Szeretném érzékeltetni annak a jelenségnek az anatómiáját, hogy miként élt, miként élhetett tovább '56 emléke versben.

Ne tekintsék egocentrizmusnak, de kézenfekvő volt, hogy a magam versei közül vegyek példát már csak azért is, mert az előzményeit is igen jól ismerem, sőt a megjelenés körülményeit is.

Ezt a verset 1964-ben írtam Pusztavacson, ott tanítóskodtam illetve nem tanító, hanem képesítés nélküli nevelő voltam. Matek, fizika és kémia kivételével mindent tanítottam. Akkor '64 október-november tájékán írtam. Épp akkor voltak az őszi vadászatok a vacsi erdőben. Tartogattam ezt a verset, tartogattam, mert sejtettem, hogy ennek a megjelenése nem fog simán menni. Rá egy évre – ennek is most már 51 éve – Heltai Nándor hívására Kecskemétre kerültünk, azután megindult a Forrás és egy szép napon odaadtam Varga Mihálynak, az akkori főszerkesztőnek ezt a verset: „– Nem hoznátok le? – Oh, persze.”

Telt-múlt az idő, a napok, hetek, egyszer csak a Kossuth téren haladván összetalálkoztam Pozsgai Imrével - gondolom őt nem kell bemutatni, azt is tudjuk, hogy ki volt ő itt akkor, illetve mi lett azután. Volt, amit ő mondott ki először.

Nos „– Szervusz! – Szervusz, van egy öt perced? – Van. – Jól van, beülünk a presszóba megiszunk egy kávét, valamit szeretnék kérdezni.”

Mondtam, jó. Megrendelte a kávét, mire kihozta a pincér a csészét, elővett a zsebéből egy összehajtott papírlapot.

„– Meg tudnád ezt nekem magyarázni? – Természetesen, tudod Pusztavacson laktunk, ahol van egy tizenhatezer holdas erdő, minden év őszén jönnek a vadászok valutáért, Nyugat-Németországból, Hollandiából, erről-arról és egész éjszaka zengett a fülem annyit lövöldöztek. – Így van, igen? – mondom – Így. – Jól van, jöhet a vers!”

Kutya a társam

Vonít a veszett szél, vágat,
nyikorgat nyárfaágot,
tömör felhők tolulnak,
falják a párálló holdat.

Tapostam temérdek sárban,
ülök az üres lakásban.
Kinn az erdőket járja
október, őszi fáklya.

Október, véres ünnep,
dörgő puskákat sütnék
fácánra, csontrózsás bakra,
gyönyörű dämuvadakra.

Télszagú vasfuvallat
átveszi a hatalmat.
Rozsdás levelek hullnak
s vére a vacogó nyúlnak.

Hideg jön, nagy széllal támad.
Meggyújtom cigarettámat.
Vonul a suhogó éjben
huszonnyolc évem.

Hideg füveken háltam,
tapostam temérdek sárban.
Ülök az üres lakásban,
fekete kutya a társam.

A másik vers, ennél sokkal jelentősebb és valami isteni csoda, hogy megjelenhetett, nem is akármelyik esztendőben.

Abban az esztendőben [1958], melynek nyarán Nagy Imrét és a többiekét kivégezték, országvilág gyalázatára.

Az a szerző, aki ezt a verset megírta, a huszadik századi magyar költészet egyik legkiemelkedőbb alakja, sajnos kevészer olvassák. Ha drága Alföldy Jenő barátom nem írt volna egy gyönyörű verselemző kötetet a verseiről, akkor még kevesebben tudnának róla. Csanádi Imréről van szó, aki egyazon faluban született Csoóri Sándorral, ő a felvégen, Csoóri meg az alvégen.

Az októberi forradalom napjaiban vissza-visszatérő szívbetegségével küszködve éppen kórházban feküdt. Ez persze nem akadályozta meg abban, hogy figyelemmel kísérje az eseményeket. Személyes megítélésem, hogy azt az esztendőt, az én korosztályomnak a huszadik évét, senki így össze nem foglalta költőként, mint Csanádi Imre. Versének címe Az 56-os évre.

[Csanádi Imre: Az 56-os évre]

Árvízzel-földrengéssel,
kezdődött két intéssel;
megindult mennyi hajlék,
jajdult a hontalan nép.

Földrázó téli hajnal –
jött süvöltő morajjal,
házak-falak inogtak,
Pesttől le a fagyos homokba rogytak.

Komor tavaszi képek
– víz nyaldos háztetőket;
parasztok fán kuksolnak:
jön-e a mentő csónak?

Elemek tombolása
jel volt az őszi nászra:
vak mámor, halálos nász,
lett vérjegyes, piros gyász.

Gyötrő kezdeni-hagyni:
milyen tályog fakadt ki,
feketére mi érett,
milyen ítélet.

Október, máglya voltál,
tetőnkig csaptál, ránk omoltál,
emléked üszkös rózsa,
eleven seb azóta.

Ki rajongott lobogva,

ki már a koncot fogta;
átállt a talpnyaló is,
ágált a leg-alábbvaló is.

Ha veszett, még több vesszen:
kiözönöltek kétszázezren;
egyik: mert roncs az otthon,
a másik: hogy szajhálkodjon.

Tavaszdón okádta
titkát a Fertő lápja:
iszapcsuhásan nőket,
kőkénykéek csecsemőket.

.....
.....
.....
.....

Volt min vihar-tapodtan
fanyalognom undoromban;
volt mit bámulni, hőstett,
mikor golyók esőztek.

Fal dördült, sikongott ablak,
huzalok leszakadtak,
emésztő vad tüzekben
szájalt Ördög meg Isten.

Ágyúk szavát az uccák
horkanva visszabukták,
géppisztolyok pöröltek,
láncaltak csörömpöltek.

Hányan zuhantak, hulltak,
halálba józanultak,
testük, a köre döntött,
bíbor zászlót bontott.

Szénporos pincék, dohszag –
pestiek így lakoztak,
mocsokban és hidegben,
bénító rémületben.

Fiúcskák nevetését
nyúzta le éhség,
anyákra árnyék égett,
naponta sötétebb.

Uccáink – merő lőtt seb,

terekre sírhantok nőttek;
szenny nőtt: dombbá dagadva
a Pestist szólogatta.

Énekem, sajgó ének,
maradj meg töredéknek,
ne a bosszút – elég volt! –
ne költögesd a tébolyt:

idézz oldó jövőndőt,
versbeli víg esztendőit,
kikeletet: e kis nép
ontson virágot ismét,

süppedező sirokra,
ifjú menyasszonyokra –
neve, a virtussal ékes,
felnőjön az Emberiséghez.

Ott ahol megáltam néhány másodpercre, négy sor ki van pontozva. Nem véletlenül.

Így felolvasva nem látszik, de a szemnek mutatja, hogy hol óhajtotta a szerző a cenzorok szemét eltakarni.

Olvassák el kérem ezt a verset még így is, kézből. Köszönöm szépen!

A szerzői jogokat az előadó-szerző gyakorolja.